

บทที่ 5

สรุป อภิปราย และเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาประเด็นการจัดการกับความขัดแย้งของชุมชนชนบทในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นความขัดแย้งในเรื่องทรัพยากรที่ทำกินระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอก โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาอยู่สองประเด็นใหญ่ คือ เพื่อศึกษาสภาพและความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับกลุ่มองค์กร หรือบุคคลภายนอก และเพื่อศึกษาระบบการจัดการกับความขัดแย้งในชุมชนของชาวชนบทในเชียงใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาที่ได้เกิดความขัดแย้งดังกล่าวแล้ว และใช้ชื่อสมมุติว่า บ้านป่าตาล ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความขัดแย้งกับหน่วยพิเศษ จังหวัดเชียงใหม่ ในเรื่องผลประโยชน์ที่ทำกิน โดยผู้วิจัยได้อาศัย

พื้นฐานแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะ โครงสร้างทางสังคม แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดความขัดแย้ง แนวคิดการจัดการกับความขัดแย้ง กลยุทธ์ในการจัดการกับความขัดแย้ง และแนวคิดทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยม เนื่องจากว่าแนวคิดเหล่านี้ได้ช่วยให้เข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคม ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม ความขัดแย้งที่ปรากฏในสังคม ปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาพและความรุนแรงของความขัดแย้ง กระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง การเรียนรู้ที่แทรกอยู่ในกระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง ตลอดจนความสัมพันธ์ของปัจจัยพื้นฐานของชุมชนกับปรากฏการณ์ความขัดแย้ง และการจัดการกับความขัดแย้งของชุมชน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาด้วยตนเอง และเข้าไปเยี่ยมเยือนชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่ศึกษาวิจัย และผู้วิจัยได้กลับเข้าไปในชุมชนในระยะหลังอีกเป็นช่วง ๆ เพื่อเก็บข้อมูลบางประการเพิ่มเติม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ที่สุด และเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาในระยะแรก ๆ ด้วย ซึ่งผลของการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. สภาพและความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอก

ความขัดแย้งที่ปรากฏในชุมชนมีเกือบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความขัดแย้งที่พบว่ามี ความรุนแรงมากที่สุด ในแง่ของความเสียหายของร่างกายและทรัพย์สิน และส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากที่สุดได้แก่ ความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรที่ทำกิน ซึ่งความขัดแย้งในเรื่องที่ทำกินระหว่างชาวบ้านด้วยกันนั้นมีน้อย และสามารถแก้ไขได้โดยง่าย แต่ความขัดแย้งในเรื่องที่ทำกินระหว่างชาวบ้านกับองค์กรภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นหน่วยงานราชการนั้น ก่อให้เกิดการต่อสู้กันยาวนานใหญ่ของชาวบ้าน เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการครอบครองที่ทำกินนั้น ๆ

ความขัดแย้งระหว่างบ้านป่าตาล จังหวัดเชียงใหม่ กับหน่วยพิเศษจังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินมาแล้วกว่า 50 ปี โดยมีสาเหตุจากการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินรกร้างว่างเปล่า อันเป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดิน พ.ศ. 2478 พระราชกฤษฎีกาดังกล่าวได้ถูกประกาศใช้ในพระราชกิจจานุเบกษาวันที่ 16 กรกฎาคม 2483 พร้อมกันนั้นทางกระทรวงกลาโหมก็ได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินบริเวณที่จะ เวณคืนในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2483 อีกฉบับ การกำหนดพื้นที่ที่จะ เวณคืนครั้งนั้นได้ไปทับซ้อนกับพื้นที่หมู่บ้านทั้งป่าตาล ซึ่งเป็นชุมชนอยู่ก่อนแล้ว ต่อมาเมื่อมีการเวนคืนจริง ๆ เจ้าหน้าที่ของทางอำเภอได้แจ้งให้ชาวบ้านนำเอกสารสิทธิไปมอบให้ทางราชการ แล้วแจ้งว่าที่ดินดังกล่าวถูกเวนคืนแล้วให้ชาวบ้านไปรับเงินค่าเวนคืนในอัตราไร่ละ 15 บาท แต่ทางการก็ยังคงปล่อยให้ชาวบ้านอาศัยทำกินต่อไปจนกระทั่ง พ.ศ. 2488 จึงมีการเก็บค่าเช่าเป็นข้าวเปลือกไร่ละ 7 ถัง และต่อมาเก็บค่าเช่าเป็นเงินในอัตราไร่ละ 42 บาท ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500-2501

ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ชาวบ้านได้รับแจ้งว่าทางหน่วยพิเศษต้องการใช้พื้นที่ ให้ชาวบ้านอพยพออกจากพื้นที่ดังกล่าว ชาวบ้านเห็นว่าไม่ชอบธรรม จึงทำการร้องเรียนต่อส่วนราชการในอำเภอและจังหวัดเชียงใหม่

สภาพและความรุนแรงของความขัดแย้ง เริ่มปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เมื่อชาวบ้านร้องเรียนต่อส่วนราชการในท้องที่อำเภอและจังหวัดเชียงใหม่แล้ว แต่ไม่ได้รับคำตอบหรือข้อสรุปที่ชาวบ้านพอใจ และในช่วงปี พ.ศ. 2528-2533 ชาวบ้านเล่าว่าเหตุการณ์ความขัดแย้งถึงขั้นวิกฤต ถึงขนาดที่มีการใช้กำลังหลายครั้ง เช่น การใช้กำลังพร้อมอาวุธสงคราม ถอนรั้ว ถอนพืชไร่ ส่งหน่วยปฏิบัติการจิตวิทยาเข้าไปยุยงให้เกิดความแตกความสามัคคี และการใช้พื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ทำกิน ทำการล้อมรอบโดยใช้กระสุนปืนจริง ในขณะที่ชาวบ้านเองก็ตอบโต้โดยการประท้วง การประกาศจะขอลาออกจากการเป็นพลเมืองไทย และการทำลายทรัพย์สินของเจ้าหน้าที่ของหน่วยพิเศษที่อาศัยในบริเวณหมู่บ้าน เป็นต้น โดยชาวบ้านกล่าวว่า ทางหน่วยพิเศษต้องการกดดันชาวบ้านให้อพยพไปจากพื้นที่พิพาท อย่างไรก็ตาม ทางฝ่ายหน่วยพิเศษก็ได้ยืนยันว่าไม่เคยใช้ความรุนแรงใด ๆ กับชาวบ้านเลย การดำเนินการใด ๆ นั้นก็เพื่อปกป้องทรัพย์สินของทางราชการเท่านั้น มิได้ใช้กำลังต่อสู้กันจนถึงขนาดเจ็บหรือล้มตายแต่ประการใด

ความรุนแรงของความขัดแย้ง ถ้าพิจารณาในแง่ความเสียหายต่อคูกรณี อาจมีความรุนแรงพอสมควรและส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านอย่างมาก แต่ถ้ากล่าวในแง่ผลกระทบต่อประเทศไทยส่วนรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งนี้ยังไม่มีมีความรุนแรงมากนัก เนื่องจากความขัดแย้งดังกล่าวมิได้ขยายขอบเขตออกไป แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของความสำคัญของปัญหาแล้ว กรณีพิพาทครั้งนี้นับว่ามีความสำคัญ เหตุเพราะพื้นที่ที่เป็นของทางราชการ กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ของประเทศ กรณีที่ของทางราชการไปทับซ้อนกับที่ทำกินของชาวบ้าน หรือที่ทำกินของชาวบ้านไปทับซ้อนกับที่ของทางราชการ ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาได้นั้น อาจเกิดขึ้นได้อีกเช่นกัน ดังนั้นนับได้ว่าปัญหานี้มีความสำคัญที่จะมองข้ามมิได้

2. กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งในชุมชนของชาวชนบทในเชียงใหม่

เมื่อเกิดความขัดแย้งกับองค์กรภายนอกขึ้น ชาวบ้านได้ใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดการกับปัญหา และได้เลือกใช้วิธีการจัดการแบบแพ้-ชนะ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าถ้าตนเป็นฝ่ายชนะก็จะได้สิทธิในการครอบครองที่ทำกิน และหลายครั้งที่วิธีการจัดการแบบแพ้-ชนะ ทำให้เหตุการณ์บานปลายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อต่างฝ่ายต่างใช้อารมณ์และความแข็งกร้าว

ก็ทำให้เกิดความเสียหายทั้งต่อร่างกายและทรัพย์สิน ต่อมาชาวบ้านก็ได้เปลี่ยนจากวิธีการแจ้งกร้าวมาต่อสู้ด้วยสันติวิธี แต่ก็ยังคงเป็นกลยุทธ์แบบแพ้-ชนะอยู่

สำหรับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งนั้น ในช่วงแรก ๆ เป็นแบบกระบวนการไม่เต็มรูป ต่อมาภายหลังเมื่อชาวบ้านสั่งสมประสบการณ์มาพอสมควร ประกอบกับความรู้ที่ได้แสวงหาจากแหล่งความรู้อื่น ๆ ก็ทำให้ชาวบ้านสามารถพัฒนาการจัดการเป็นแบบกระบวนการจัดการแบบเต็มรูป

กระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง เริ่มตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหาว่ามีความขัดแย้งในเรื่องที่ทำกินขึ้นแล้วระหว่างชุมชนกับหน่วยพิเศษ จากนั้นจึงมีการตัดสินใจเลือกวิธีการที่ใช้จัดการกับปัญหา ซึ่งขั้นตอนนี้ไม่มีการโหวตใด ๆ เนื่องจากชาวบ้านทุกคนเห็นพ้องต้องกันตั้งแต่ก่อนการประชุมหารือกันแล้วว่าชาวบ้านต้อง เป็นฝ่ายได้ชัยชนะและได้ครอบครองที่ทำกิน แต่ที่มีการโหวตกันจริง ๆ ได้แก่ การเลือกทางเลือกหลังจากการร่วมกันกำหนดทางเลือกแล้ว ทางเลือกที่ชาวบ้านเลือกในในตอนแรกเป็นแบบสันติวิธี คือใช้การร้องเรียนต่อหน่วยราชการท้องถิ่น และเจรจากับคู่กรณีก่อน เมื่อประเมินแล้วว่าไม่เป็นผลชาวบ้านก็มีการประชุมหารือเพื่อกำหนดทางเลือกและเลือกทางเลือกอีกครั้ง ซึ่งทางเลือกใหม่นี้อาจมีความแข็งแกร่งมากขึ้นเป็นลำดับ ขึ้นอยู่กับการตอบสนองของคู่กรณีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับบุคคลิกเฉพาะตัวของผู้นำแต่ละคนด้วย กล่าวคือถ้าผู้นำมีบุคลิกแข็งแกร่ง ทางเลือกใหม่อาจมีความรุนแรงมากขึ้น เพราะผู้นำชุมชนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิกชุมชนเป็นอย่างยิ่ง สำหรับขั้นตอนการวางแผนและปฏิบัติตามแผนนั้น กระทำหลังจากได้ทางเลือกแล้ว มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน เมื่อปฏิบัติตามแผนแล้วก็มีการประเมินผลและติดตามผลทุกครั้ง โดยใช้วัดป่าตาลเป็นศูนย์กลางการประชุม

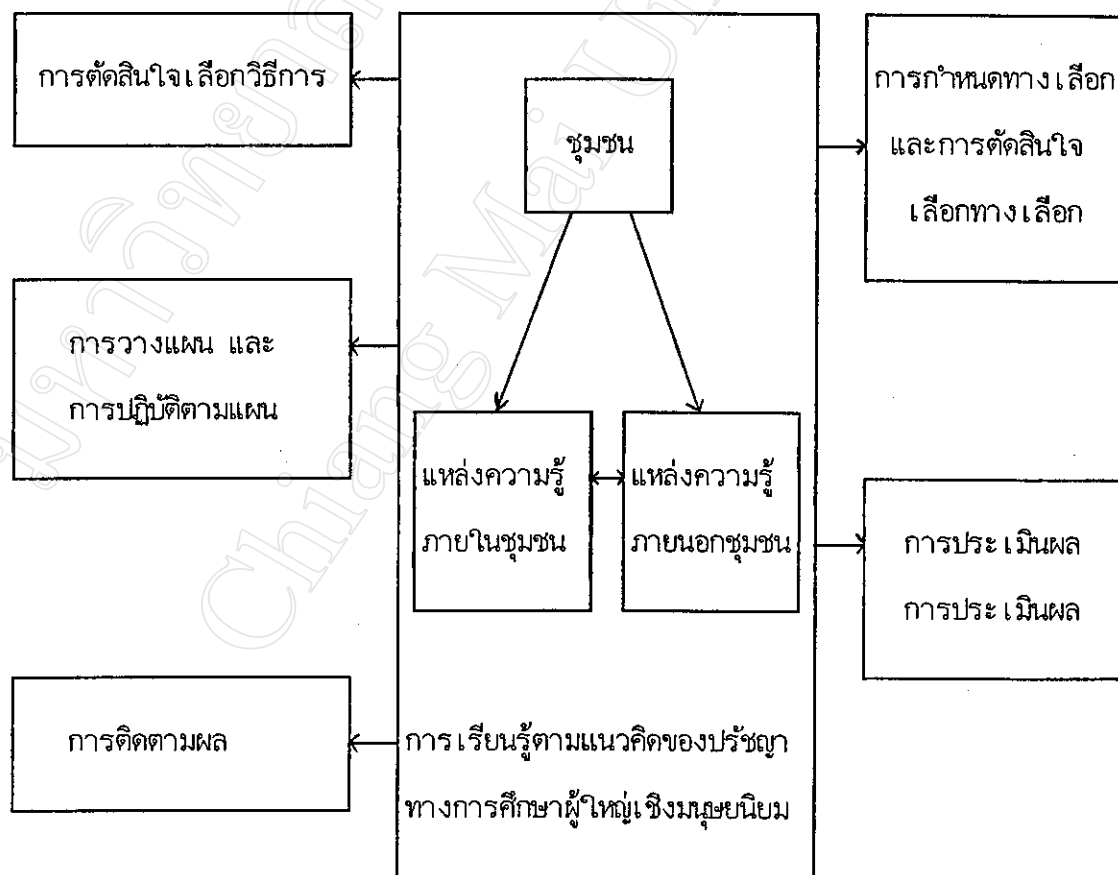
อภิปรายผลของการวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งที่ปรากฏในชุมชน เป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการขัดกันผลประโยชน์ เนื่องจากมีทรัพยากรที่จำกัด สภาพและความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับองค์กรภายนอกนั้น มีความสัมพันธ์โดยตรงกับโครงสร้างทางด้านการตั้งบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นหย่อมไธนา อยู่รอบนอกหมู่บ้าน และลักษณะเครือข่ายทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยมิได้กล่าวถึงใน

กรอบแนวคิดการวิจัย แต่ผู้วิจัยได้ค้นพบว่าประเด็นเครือข่ายดังกล่าว มีความสำคัญต่อปัญหาที่เข้าไปศึกษาเป็นอย่างมาก กล่าวคือเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น การส่งข่าวสารข้อมูลจะเป็นแบบปากต่อปากอย่างรวดเร็ว ผลกระทบที่เกิดขึ้นใด ๆ ต่อบุคคลในชุมชน ส่งผลกระทบต่อสมาชิกชุมชนอื่น ๆ ด้วย และการจัดการกับความขัดแย้งก็มีลักษณะของการใช้เครือข่ายเข้าช่วยด้วย ซึ่งในช่วงแรกๆ ชาวบ้านก็ใช้เครือข่ายภายในชุมชนก่อน ต่อมาภายหลังจึงใช้ขยายเครือข่ายออกไปภายนอกชุมชน เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ตามแนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาผู้ใหญ่เชิงมนุษยนิยม สำหรับการจัดการกับความขัดแย้ง

สำหรับกลยุทธ์การจัดการกับความขัดแย้งของชุมชนนั้น ชาวบ้านได้เลือกใช้วิธีการแบบแม่-ชนะ ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็วที่สุด แต่เป็นวิธีที่ให้ผลน้อยที่สุดในการจัดการกับปัญหา ชาวบ้านได้จัดการกับความขัดแย้งอย่างเป็นกระบวนการ และในกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งนี้ พบว่ามีการเรียนรู้ตามแนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาผู้ใหญ่เชิงมนุษยนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิด "คิดเป็น" อยู่ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ กล่าวคือในการตัดสินใจในแต่ละขั้นตอน ชาวบ้านได้พิจารณาว่าใครในชุมชนมีความรู้และศักยภาพเพียงพอสำหรับหน้าที่อะไร หรือถ้าหาแหล่งความรู้ในชุมชนไม่ได้ ก็มีการประสานงานกับบุคคล กลุ่มองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อขอความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพของตนเองในการดำเนินการในแต่ละขั้นตอน เช่น การกำหนดทางเลือกในการประชุมเพื่อกำหนดทางเลือกนั้น ชาวบ้านมีการระดมสมองในหมู่บ้านเอง โดยใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์ของแต่ละคนเข้าช่วยในการพิจารณา เมื่อกำหนดทางเลือกแล้ว ก็มีการเลือกทางเลือกในขั้นตอนนี้ ชาวบ้านได้ขอคำแนะนำจากผู้อาวุโส พระ และเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจเลือกทางเลือก เมื่อได้ทางเลือกแล้ว ก็มีการวางแผนการปฏิบัติ และปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ จากนั้นก็ถึงขั้นตอนการประเมินและติดตามผล ซึ่งทั้งสี่ขั้นตอนหลังนี้ชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาและแหล่งความรู้ภายในชุมชน ประกอบกับแหล่งความรู้ภายนอกชุมชน ที่เข้ามาทางสื่อวิทยุ สิ่งพิมพ์ และโทรทัศน์ รวมทั้งการไปหาแหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล กลุ่ม องค์กร จากภายนอกชุมชน เพื่อช่วยในการตัดสินใจดำเนินการแต่ละขั้นตอน ถ้าจะกล่าวไปแล้ว กระบวนการจัดการกับความขัดแย้งของชุมชน เกิดขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะในช่วงก่อนการลงนามในข้อตกลง วันที่ 30 มิถุนายน 2535 กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นถี่มาก มีการกำหนดทางเลือก เลือกทางเลือก วางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การประเมินผล และการติดตาม

ตามผล เมื่อการปฏิบัติตามแผนไม่ให้ผลตามวัตถุประสงค์ ก็มีการปรับเปลี่ยนแผนกันอีกเรื่อย ๆ โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการจัดการกับความขัดแย้งแต่ละครั้ง และการหาแหล่งความรู้จากภายนอกที่จำเป็นต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน เพื่อดำเนินกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งในครั้งต่อไปจนกว่าจะบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้งของชุมชนคือ กระบวนการจัดการที่ได้มีรูปแบบทุกขั้นตอนเกิดขึ้นหลังจากที่มีคณาจารย์ องค์กร สถาบันภายนอกชุมชนเข้าไปให้คำแนะนำแล้ว แต่ก่อนหน้าชาวบ้านมีการจัดการแบบกระบวนการที่ไม่ได้มีรูปแบบ เช่น มีเฉพาะขั้นตอนตัดสินใจเลือกทางเลือก และการนำทางเลือกไปปฏิบัติทันที แล้วนำผลมาประเมินเท่านั้น ไม่ครบทั้ง 7 ขั้นตอน

แผนภูมิที่ การเรียนรู้กับกระบวนการจัดการกับความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนเกี่ยวกับองค์กรภายนอกขึ้น ชาวบ้านจะเลือกใช้กลยุทธ์การจัดการแบบแพ้-ชนะ และการใช้การเรียนรู้ตามแนวคิดของปรัชญาทางการศึกษาเชิงมนุษยนิยม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพของตนในการจัดการกับความขัดแย้ง

ข้อเสนอแนะ

โดยที่การจัดการกับความขัดแย้งของชุมชนในช่วงแรก ๆ ได้ส่งผลให้ความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้น และเกิดความเสียหายต่อร่างกายและทรัพย์สินของทั้งส่วนตนและส่วนรวม ถ้าหากชาวบ้านสามารถเลือกสรรทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสมสำหรับการจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว ปัญหาอาจคลี่คลายไปในทางที่ดีที่ทุกฝ่ายพอใจ อย่างไรก็ตาม การที่ชาวบ้านจะสามารถเลือกสรรทางเลือกอื่น ๆ ที่เหมาะสมได้นั้น ยังมีปัจจัยหลายประการที่น่าที่จะส่งผลต่อความสามารถในการเลือกสรรทางเลือกดังกล่าว ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชน และอำนาจและการใช้อำนาจของรัฐ ดังนั้นประเด็นที่น่าจะศึกษาต่อไป ได้แก่ วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งของชุมชน และอำนาจและการใช้อำนาจของรัฐในการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐกับชุมชน ซึ่งผลของการศึกษาน่าที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ในการเลือกสรรทางเลือกสำหรับการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งชุมชนต่อไป